

KERTINĖ PARAŠTĖ

Mokytojai Lietuvą išgelbės

Ilgose antraštėse — lyg kronika, kasdiena, įvykiai... Taip, tai mokykla — Los Angeles, California. Jos sukaktis — 45 metų darbo tremties sąlygomis: jaunų atžalių, sielų ugdymas gimtąja kalba. „Mes buvome, esame, būsimė.“ — šūkis programos viršelyje.

Mokytojai, margas jų būrys — su vienu tikslu: pasiekti mažųjų vidų, turtinti, ugdyti, prilaikyti prie nutolusios tėvų tėviškos idealų, tradicijų, ano židinio šilumos. Įvairūs mokytojai ir išvermingi, o yra tokių, kurie išsiskiria, patraukia, veda mažųjų pasauli, nostalgiskai derina jų mintis su tolimesnės tėvynės pulsą. Čia kronika? Ne, tai esmė. Ir gairė...

Istorinė kronika tokia: nuo skurdžių Šv. Kazimiero parapijos patalpų (saliukės, rūšio...) iki naujų, patogesnių patalpų (kūrybinis genijus — kun. Jonas Kučingis, tvirtas žemaitis); nuo kelių mokinių būrelio iki šimtinių jaunųjų, kurie šokių ir dainų orientavosi į Lietuvą, jos istoriją, literatūrą... Parapijose prilaikė, Bendruomenė globojo...

Kalifornijoje iš pradžių sekmadieniais, paskui šeštadieninių pamokų prievole: jauni tėvai anksti keldavosi, vežė vaikus į Šv. Kazimiero parapiją, kur buvo jiems vietos plisti ir plėstis — klasėse, kieme, salėje, rūsy... Įvairių aspektų lietuviškai veiklai, kultūrai, Lietuvos ateičiai besivystančių minčių ir planų srautui... Reikėjo vadovų ir „valandinių kareivėlių“ — mokytojų, kurie kantriai linksniau, asmenavo, dėjo žinias į galvėles. „Lašas po lašo ir akmenį pratašo...“ Įvyko! Išaugo didelis būrys tautiniais drabužiais, skambėjo žodžiai ir dainos, mirgėjo Suktinis, Lenciūgelis. Šio krašto žmonės pastebėjo spalvingus lietuvių, emė žavėtis jų programomis. Žavėjosi ir jų geru elgesiu, tvarkingumu, malonia šypsena...

Mokytojai! Be jų tie „žiburiukai“ (jaunos akys ir sielos) gal būtų užgesę ar nuskendę svetimybėse. Neuzgeso! Mokytoja Ona Razutienė sergėjo, globojo ir ugdė... Jos globoje dvi jaunimo kartos (ir trečioji jau dygsta...) Išauklėjo, praplėtė mokyklą, išvežio jos garsą po Amerikos ir užsienio miestus... Ji ir mirė, diriguodama parapijos šventėje jaunimo „Spinduliui“ — „Kur giria žaliuoja, ten mano namai...“ — Rodos, Blynų baliuje... Jau septyneri metai salė jos nemato, bet ant sienos — jos portretas... Greit

bus apie jos gyvenimą knyga, nes jos niekas, ypač jaunimas, užmiršti negali.

Tai buvo „kaimo mokytoja“ iš Žemaitijos — senų tradicijų, o didelio prigimtinio talento ir didelio, užsipykusio išvermingumo savo darbe.

Išaugino Ona Razutienė dukrą Danguolę, išvaizda, būdu, talentu į save panašią. Danguolė modernesnė mokytoja, o su lietuviška vizija. Jos brolis Aloyzas (filmu, vaizduojantis kūrėjas) — savo gabumus irgi kreipia į lietuvišką sritį. Jis talkina seseriai.

Yra daugiau gerų mokytojų; o labiausiai paminėtina Marytė Sandanavičiūtė-Newsom — išskirtinė mokytoja. Tris vaikus — savuosius — Aleksą, Sigutę ir Iną ji kalbina gimtąja kalba ir vežioja į Lituanistinę mokyklą, kurioje pati mokytojauja ir jai vadovauja; dargi ji aktyviai veikia ir ateitininkuose, ir Lietuvių Bendruomenėje. Jos talentams ir darbštumui, atrodo, nėra ribų. Tačiau admiruojamas ir jos vyras Robert Newsom, architektas, kuris kantriai ir geravališkai stebi žmonos veiklą, dažnai ir dalyvauja; atrodo, jis ir džiaugiasi vaikų pažangėjančiu lietuviškumu.

Išvija nuolatos mintimis su Lietuva. Ir važinėjam į ten, ir stebime valstybės reikalus, ir sielojamės negerais reiškiniais, mėginame doleriais mažinti skurdą... Atvažiuoja dvasininkai, valdžios atstovai, įvairių planų sumanytojai — aukų, aukų, paramos... Išvija barsto sunkiai sukaupto Milijoninio fondo trupinius, dribtelia kartais ir saujomis. Paskiri asmenys neša ten savas santaupas ir fondus (kaip santamonikiečiai Emilis ir Julė Sinkiai), padėdami našlaičiams... Ir dabar — spalio 9 dieną jaunimo „Spinduliui“ ir Lituanistinei mokyklai — 45 metų sukakties proga paaukojo 500 dolerių nuolatinis jaunimo mecenatas Antanas Mikalajūnas... Yra daugiau tokių dosnių...

Bet nejučia užplūsta mintys: vis tiek, ne doleris, ne turtinėjai išgelbės Lietuvą. Tie fondai ir doleriai gal nei nepasiekia jaunųjų, kad sulaikytų juos nuo valkavimosi, alkoholio, narkomanijos... Čia pas mus — jaunulis susimasto tik prie Šv. Kazimiero parapijos vartų, kur laukia šeštadieniais mokytojai ir pamokos, ir šventinės pramogos su linksma, įvairiaspalve programa... Čia jie užsilaiko ir prašviesėja prie

Danguolės Varnienės „Spindulio“ dainų ir šokių, prie Marytės Newsom išmintingos disciplinos ir prie jos šviesių auklėjimo bei mokymo metodų. Ir kiti mokytojai, mokytojos, — tegu juos laimina Dievas, — atlieka auklėjimo uždavinius.

Rūpinamės Lietuvos reikalais. Kodėl ir po ketverių metų nepriklausomybės nematyti prosvaisčių? Gyvenimas ne gerėja, o net smunka žemyn. Su liūdesiu girdime pensininkų, našlaičių, sergančių, negalinių grįžti iš Sibiro tremtinių skundus, net neviltį. O kiti tuo tarpu važinėja ir užsienius (vis bent su pora palydovų), laksto brangiais automobiliais, statosi vasarvietes, lėbauja, geria, — atostogauja... Tai jau ne materialinis, o dvasinis skurdas!

Ir girdime, kad, be mažų išimčių, mokyklose dar vis senieji — sovietiniai mokslo metodai... Kodėl? Ar gali būti pavyzdžių tokia pedagogika, kuri sugriovė visą sovietų sistemą? Ar gali būti ir dabar toleruojama ateistinė ideologija, kuri sužlugdė moralę?

Lietuva ilgai buvo Sovietų Sąjungos dalimi (kad ir priversta), negalėjo išvengti anos santvarkos, metodų, yrančios moralės... Savų tautiečių negalime per daug kaltinti. Jų gailimės ir atleidžiame tiems, kurie prisipažįsta ir gailisi. Ir norim tokiems padėti — moraliai ir doleriais. (Ir visa tai ne su ironija, kaltinimais, priekaištais, o su meile...) Deja, spėjama, bus ilgesnis grįžimo į normalų gyvenimą tarpas.

O greičiausiai ir sėkmingiausiai, manau, kilimas visose srityse prasidės, jei atsirastų tikrų, gerų mokytojų ir auklėtojų. Dvasininkai — irgi auklėtojai; ir nebūtinai naujos ir išpuoštos bažnyčiose jų žodžiai taikliai skambėtų; tik evangeline dvasia ir žmonių meilės pagrindais, tik aukodami save (pagal Kristų), jie pasiektų širdis ir savo pavyzdžiu pamažu palenkstų ir geri. Ir kitų profesijų žmonės galėtų būti pedagogais... (Didžiausiu čia mūsų pedagogų yra ir poetas Bernardas Brazdžionis, kurio eilėraščiai puošia įvairias programas, kurio žodžiais dainuojama ir giedama...) Kiekvienas bus pedagogas, jei norės ir sugebės mintimi, geru žodžiu ar savo pavyzdžiu, net malda siekti į žmogų gėrio tikslais...

Lietuvos mokytojas, tikiu, daugiau reikšmės gali turėti tautai ir valstybei, negu Seimo nariai, vyriausybės, prezidentas... Mokytojas — pagrindinių moralinių vertybių ugdytojas jaunose sielose, taip pat saugotojas nuo svetimų, žalingų idėjų, nuo prasiplėsimų... Ir geriau būtų mažinti kalėjimus, o didinti mokytojų algas! Skurstas mokytojas praranda stiprybę ir entuziazmą, net būna priverstas keisti profesiją.

Vilniaus miesto salė — dabar Valstybinė filharmonija

LTSR Valstybinės Filharmonijos įkūrimas ir pirmasis — atidaromasis koncertas

Iš spaudai parengto veikalo
„Vilniuje, lietuviškos kultūros arenoje
1939–1944 metais“

JONAS LENKTAITIS

Lietuvos TSR Valstybinė Filharmonija buvo įkurta 1940 metų lapkričio 1 dieną, LTSR Liaudies Komisarų Tarybos nutarimu. Sekant kitų tarybinių respublikų pavyzdžiu, ji turėjo susidėti iš simfoninio orkestro, mišraus choro ir liaudies tautinių dainų ir šokių vieneto. Jonui Kardeliui, buvusiam Lietuvos žinių redaktoriui, buvo pavesta atlikti naujosios įstaigos organizavimo darbus. Meno srityje jam talkinti

buvo parinktas Balys Dvarionas, kuris tuo metu buvo Vilniaus miesto savivaldybės simfoninio orkestro dirigentu. Vilniaus miesto savivaldybės orkestras buvo įkurtas 1939 m. lapkričio mėnesio pabaigoje ir ligi sovietų okupacijos, 1940 m. birželio 15 d., Vilniaus visuomenei buvo surengęs devynis simfoninius koncertus ir įsigijęs teigiamą pripažinimą ir įvertinimą vilniečių klasiškos muzikos koncertų lankytojų tarpe. To orkestro kūrėjai buvo: architektas Vytautas Žemkalnis, Balys Dvarionas ir Jonas Lenkaitis. Orkestras buvo sudarytas iš lenkų, karo pabėgėlių, ir Vilniaus bedarbių muzikų.

Tuo pačiu metu, bet atskiru įsakymu, LTSR Liaudies Komisarų Taryba įsakė Vilniaus miesto savivaldybei perduoti Vilniaus miesto salės pastatą, esantį Aušros Vartų gatvėje, ir Vilniaus miesto savivaldybės orkestrą naujai įsteigta Vilniaus Valstybinės Filharmonijos įstaigai. Filharmonijos veiklą prižiūrėti ir jai talkinti pavedė Švietimo liaudies komisariatui. Tokiu atveju tik įsteigtoji Filharmonijos įstaiga iš karto įsigijo tris pačius svarbiausius ir reikalingiausius elementus: orkestro dirigenta, orkestrą ir koncertams rengti patalpas, kuriose centralizuosis visas Vilniaus muzikinės kultūros veikimas. Jonui Kardeliui išpildyti organizacinio uždavinio reikalavimus liko tik sudaryti įstaigos administraciją ir paskirti vadovus suorganizuoti mišrų chorą ir tautinių liaudies dainų ir šokių vienetą, kuriam vėliau buvo duotas Liaudies Ansamblio vardas.

Alė Rūta

Jonas Kardelis chorui sutelkti pakvietė muziką Bronių Budriūną, paskutiniųjų ketverių metų laikotarpio chorų varžybose laimėjus pirmąsias vietas. Jo padėjėju pakvietė muziką Antaną Verbicką. Liaudies ansamblių sukurti pasirinko muziką Joną Švedą, pasižymėjusį liaudies dainų ir melodijų rinkimu, visą laiką puoselėjusį skudučių muziką, jo padėjėju — Vincą Mamaitį ir kanklių grupę sudaryti — Justiną Strimaitį. Interpretuoti, stilizuoti ir parengti tautinius šokius pakvietė Marytę Baronaitę.

Įpareigotas, Jonas Kardelis, dar būdamas Kaune, tą darbą atliko per dvi dienas. Sutikusiems eiti pasiūlytas pareigas liepė laukti Švietimo liaudies komisariato tolimesnių nurodymų, kur ir kada jie turės atvykti į Vilnių.

Tiesioginė visų reikalų priežiūra Švietimo liaudies komisariatai buvo pavesta Kultūros valdybos muzikos skyriaus viršininkui, buvusiam Muzikos barų redaktoriui, Motiejui Budriūnui. Lapkričio 4 dieną reikalus aptarti į Švietimo liaudies komisariatą atvyko Jonas Kardelis ir Balys Dvarionas. Čia prie jų prisijungė Kultūros valdybos viršininkas Petras Juodelė ir buvęs Lietuvos žinių nuolatinis korespondentas Švedijoje Juozas Jurginis. Susitikime su Jono Kardelio jau atliktais darbais, meno srities veiklos struktūra bei toms sritims vadovauti pakviestais asmenimis, teiravosi apie Filharmonijos administracinio veikimo planus ir vadovavimui numatytus asmenis. Balys Dvarionas, pabrėždamas ir paryškindamas muzikos meno administravimo svarbą, Motiejui Budriūnui pritarus, Jonui Kardeliui pasiūlė koncertų, renginių, išvykų ir spaudos reikalų administratoriaus pareigoms kviešti Joną Lenkaitį. Būdamas Muzikos barų žurnalų leidėju, jis

turėjo asmeninius ryšius su muzikais ir aplamai su meno srityje dirbančiais, taip pat kelerius metus Kaune administravo Vinco Kudirkos simfoninio orkestro koncertus. Pastato priežiūros ir apskritai ūkio reikalams buvo pasiūlytas Bronius Kūlys, Klaipėdoje administravęs simfoninius koncertus ir operos spektaklius.

Lapkričio 5 dieną Jonas Kardelis sudarė pirmąją Filharmonijos administracijos „kabineta“, kurio buvo tokia sudėtis: Jonas Kardelis — direktorius, Balys Dvarionas — meno vadovas ir orkestro dirigentas, Bronius Budriūnas — choro vadovas, Jonas Švedas — Liaudies ansamblio vadovas, Jonas Lenkaitis — koncertų, renginių, išvykų ir spaudos reikalų administratorius, Bronius Kūlys — administratorius ūkio reikalams, V. Čyvas — vyr. buhalteris, Ch. Zacharinas — sekretorius.

Administracija įsikūrė Aušros Vartų gatvėje, prieš būsimą Filharmonijos pastatą, „Astoria“ viešbučio viename mažame kambarėlyje, kuriame tilpo du rašomieji stalai, stalielis rašomajai mašinėlei ir penkios kėdės. Administracinius reikalus aptardavome stovėdami. Nepaisant tokių sąlygų, bendra nuotaika buvo pakili. Visi nekantravome, kada galėsime persikelti į kitą gatvės pusę, į savas patalpas. Tokia padėtis tęsėsi kelias savaites.

Administracijai pasirinkome pastato pietiniame šone, antrame aukšte esančią patalpą su langais į Aušros Vartų gatvę. Į ją buvo tik vienasėjimas, nuo vestibulio platformos, esančios virš didžiųjų laiptų. Jokių įstaigai reikalingų baldų pastate nebuvo. Persikėlus, kreipiausi į Vilniaus miesto savivaldybės švietimo skyriaus viršininko padėjėją Vincą Uždavinį, kuris nedelsiant atsuntė keletą

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Mokytojai mūsų gyvenime • Iš Lietuvos Valstybinės Filharmonijos praeities • Julijos Švabaitės apsakymas • Apie skausmą • Danguolės Sadūnaitės eilėraščiai • Knyga apie monsinjorą Kazimierą Vasiliauską • Lietuvos muzikos akademijos choras Los Angeles

LTSR Valstybinės Filharmonijos įkūrimas ir pirmasis koncertas

(Atkelta iš 1 psl.)

rašomųjų stalų, kėdžių ir spintelių.

Pirmomis dienomis svarbiausius uždavinius teko atlikti Jonui Kardeliui, Biliui Dvarionui ir Broniui Kiliui. Jų rūpestis buvo oficialiai perimti iš Vilniaus miesto savivaldybės Vilniaus miesto salės pastatą ir iš Statybos ir viešųjų darbų skyriaus Simfoninį orkestrą. Tuo tarpu Jonas Švedas ir Bronius Budriūnas, talkininkų padedami, kasdien iš eilės tikrino balsus visų asmenų, norinčių įstoti į bet kurį meno vienetą. Jų buvo keli šimtai, daugiausia atvykusių iš tolimų Lietuvos vietovių. Biliui Dvarionui, be tiesioginių pareigų parengti orkestrą simfoniniams koncertams, kurie vykdavo kiekvieno sekmadienio vakarą *Miesto teatre*, prisidėjo naujos pareigos — sudaryti visų meno vienetų ateities veikimo planus ir juos suderinti.

Istaiga buvo įpareigota visiems asmenims, priimtiems bet kurioms pareigoms, patalpinti tinkamas patalpas pastoviam apsigyvenimui. Nors tai buvo ūkio administratoriaus sritis, direktorius tą uždavinį pavedė man.

Visi dišdienieji pastatai jau buvo valstybės nusavinti, tačiau miesto savivaldybė dar nebuvo spėjusi visų mieste esančių butų sugrupuoti ir nustatyti kiekvieno buto grindų plotą kvadratais. Be to žinių bet koks gyventojų sugrupavimas buvo neįmanomas. Kasdien didesnę dienos dalį tekdavo praleisti Butų skyriuje ir dažnai grįžti tik su vienu leidimu.

Kada Filharmoniją turėsime oficialiai atidaryti, datos nežinojome, nes salė, scena ir kitos repetitijoms reikalingos patalpos turėjo būti iš pagrindų pertvarkytos ir pritaikytos naujiems reikalavimams. Spėjome, kad vasario mėnesio pabaigoje toms iškilimams jau būsimė pasirengę.

Tik persikėlus ir dar nespėjus su naujomis patalpomis susipažinti, lig tol buvusi pakili nuotaka staiga atslūgo. Iš Maskvos gavome pranešimą, kad įstaigos oficialaus atidarymo proga koncertui atvyks *Raudonarmiečių Dainų ir Šokių Ansamblis*, vadovaujamas *Aleksandr Aleksandrov (tėvo)*, ir Vilniuje bus jų keturi koncertai. Du koncertai bus skiriami Vilniaus visuomenei, kiti du raudonosios armijos kariams. Toji žinia mane labai

išgąsdino ir mano tariamas pritarimas koncertų rengimų administravimo srityje iš karto pavirto bereikiamu, pagalvojus apie 150 asmenų grupę, tuo pačiu metu scenoje atliekančią programą. Kol kas tuo rūpestiu su kitais nutariau nesisidulinti, nes scenos pertvarkymo planų ar brėžinių nebuvau matęs. Tik žinojau, kad scenoje bus pakankamai vietos laisvai susodinti 60-70 asmenų simfoninį orkestrą, vietos koncertiniam fortepionui ir solistams. Kaip teks sutalpinti 150 asmenų chorą ir dar palikti vietos šokti rusiškus šokius, jokių būdu nesugebėjau įsivaizduoti. Tokių minčių kamuojamas, nuėjau pas administratorių Bronių Kilių pasiteirauti apie scenos pertvarkymo reikalų padėtį. Jis nusiskundė, kad nei Švietimo komisariatams, nei Vilniaus miesto švietimo skyrius apie scenos pertvarkymą nieko nežino, ir jie jokio įsakymo tuos darbus atlikti neturi. Kas, ką ir kada įpareigojo, jam taip pat nepavyko sužinoti.

Vėlai vakare, administracijoje likus tik Jonui Kardeliui ir Broniui Kiliui, užvedžiau kalbą apie salės pertvarkymo ir scenos padidino reikalą. Jonas Kardelis, išklauses Broniaus Kilio informacijų, labai susirūpino, ypač kad oficialiajam atidarymo koncertui Maskva yra nusistatčiusi atsiųsti raudonarmiečių ansamblį. Vienbalsiai nutarėme iš kitų jokios pagalbos nelaukti ir paties imtis reikalą išspręsti.

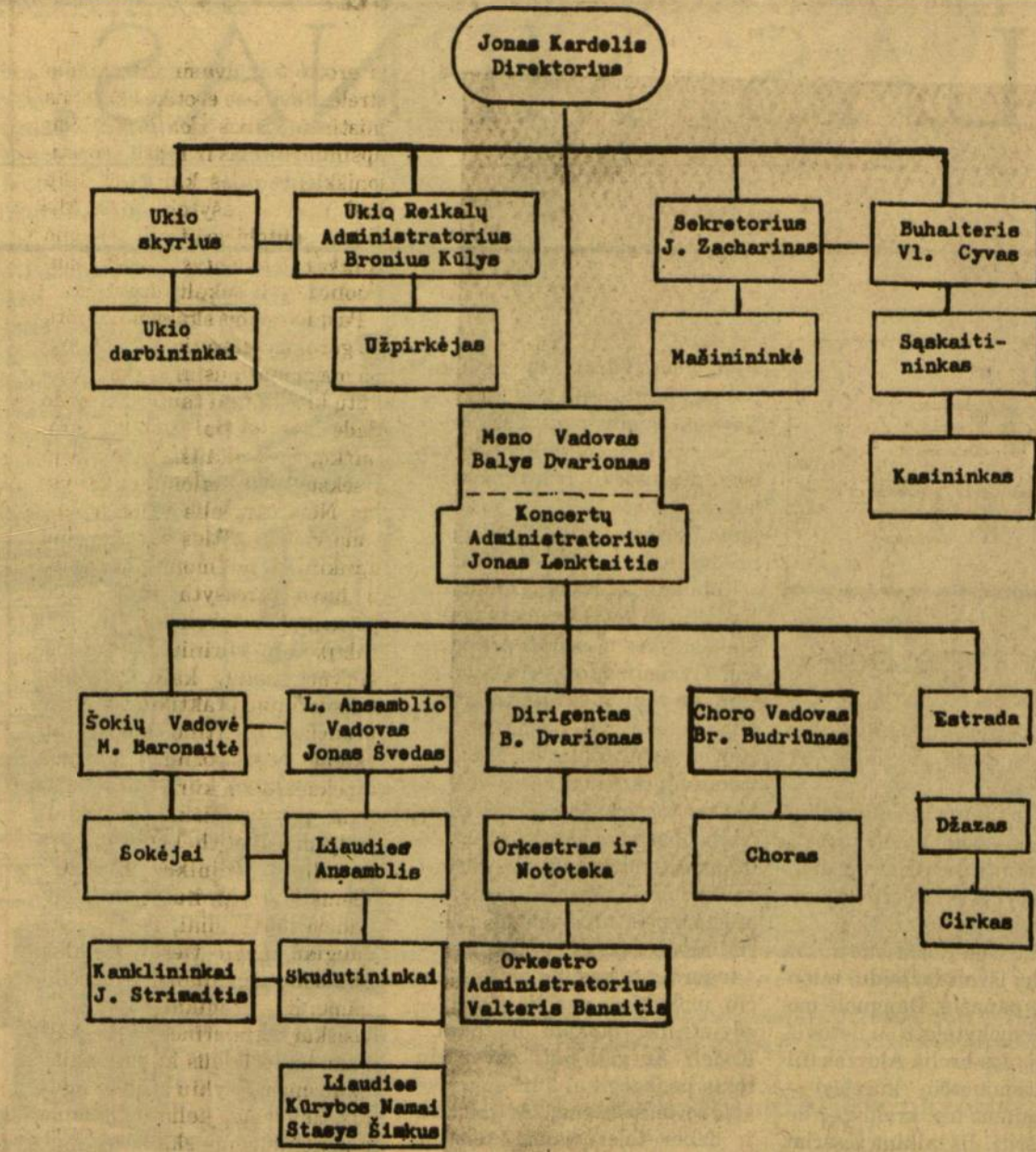
Kitą dieną buvo užsakyta atvežti lentas, stulpelius, vinis ir kitą projektui reikalingą medžiagą. Vakare buvo sudaryta scenai padidinti darbo „brigada“, susidedanti iš Jono Kardelio, Jono Lenkaitio ir Broniaus Kilio ir trijų pastato darbininkų — sargų. Man teko „vyriausiojo architekt“ pareigos. Kitą rytą, apsiginklavę plaktukais, kirviais, pjūklais, replėmis ir vinimis, stachanovietiskai kibome į scenos padidino darbą. Ketvirtos dienos vakare darbas buvo užbaigtas. Salė buvo nekūrenama. Dažų scenai nudažyti taip pat neturėjome, todėl atidarymo metu raudonarmiečiai šoko ir dainavo gražių, baltų lentų scenoje. Toji scena, be jokių pakeitimų ar perdirbimų, tarnavo ligi antrosios sovietų okupacijos.

Vieną dieną, bedirbant ir kiekvienam individualiai įsigilinusiam į atliekamas pareigas, nepa-

stebėtas į salę įėjo Vilniaus miesto vyriausias inžinierius, architektas Vytautas Žemkalnis. Paejęs ligi tuščios salės vidurio, stabtelėjo ir, pamatęs darbininkų sudėtį, pora minučių pastovėjo nejudėdamas, abiem rankom susiėmė galvą, apsisuko ir nei žodžio nepasakęs išėjo iš salės. Jam išėjus, Jonas Kardelis mudviem su Kiliu šypsodamasis pareiškė: „Na, vyrai, dabar tai visi gausim į kailį“. Vėliau apie šį vizitą Žemkalnis niekad neužsiminė.

Vilniaus miesto salės pastatas buvo statytas 1902 metais, Vilniaus miesto savivaldybės lėšomis, pagal architekto *Konstantino Korojedovo* parengtus planus, numatytas ir pritaikytas nauti tuolaikiniams Vilniaus miesto ir apygardos administraciniam, socialiniams reikalams ir organizacijų, suvažiavimų, konferencijų, susirinkimų, koncertų, vaidinimų ir aplamai bet kokių kitų gausiai lankomų programų ar renginių reikalavimams. Bet kokiems teatriniam pastatymams salė netiko, nes nebuvo tam tikslui reikiamo apšvietimo, be to, nuo užpakalinės sienos pastato gale ligi uždangos scenos gylis buvo tik 9 metrai. Po Pirmojo pasaulinio karo, šokiadienio vakarais buvo rodomi kino filmai, o savaitgaliais vykdavo įvairūs koncertai ar kokie nors kiti renginiai. Už pasinaudojimą sale buvo įmanomas atitinkamas mokestis. Virš salės, abiejose aukštuose, dienos metu veikė dvi pradžios mokyklos. Visais laikais pastatą administravo Vilniaus miesto savivaldybės Švietimo skyrius.

Prieš pertvarkant, salėje ir balkone buvo 1,520 sėdimų vietų. Metalinės kėdės buvo apie 80 metų senumo. Užsakytos naujos kėdės buvo medinės. Jas gaminsis įmonė į salę atveždavo po 20 ar 30 kiekvieną dieną. Praplėtas scena, sumažėjo ir salės grindų plotas. Reikėjo iš naujo perplanuoti kėdžių sustatymą, atsižvelgiant į akustinius ir optinius reikalavimus, taip pat šį kartą jau reikėjo prisilaikyti *Vilniaus miesto savivaldybės prieigaisrinių apsaugos* naujai išleistų potvarkių, apimančių ir privalomų visoms viešiesiems susirinkimams skirtoms patalpoms. Eiles teko sutrumpinti, praretinti, o takus praplauti. Visa tai atlikus, pertvarkytoji salė turėjo 1,164 sėdimas vietas. Kiek vėliau

LTSR Valstybinės filharmonijos pirmosios administracijos, pareigų priklausomumo ir atsakomybės schema, bendrai sudaryta Jono Kardelio, Bilio Dvariono ir Jono Lenkaitio 1941 metų sausio mėnesį.

nubraižiau naują salės sėdimų vietų planą, išspausdinau 3,000 egzempliorių, ir nemažas jų skaičius liko 1943 m. kovo 15 d., mano suėmimo metu, siunčiant mane į Stutthof'o koncentracijos stovyklą, ir vokiečiams Filharmoniją uždarančiam.

1904 metais spaudą gražinus, kairiajame pastato sparne, patalpose su įėjimu iš Aušros Vartų gatvės, inžinierius Petras Vileišis įkūrė pirmąjį lietuvišką knygyną Vilniuje. Knygyno vedėja buvo Elena Brazaitytė-Trzebinskienė, *Naujosios gadynės* redaktorė. Kiek vėliau, su M. Piaškeičaite-Šlapeliene, tuo laiku dirbusia Lietuvos žinių administracijoje, iš Petro Vileišio knygyną perėmė, perkėlė į Dominikonų gatvę ir pavadino *Šlapelių* knygyną. Nuo įkūrimo ligi sovietų okupacijos 1940 metais šis knygynas buvo pats reikšmingiausias Vilniaus lietuvių kultūros centras,

kurio apimtį ateityje vargu ar pasieks įvertinti. 1915–1918 metais, vokiečių okupacijos laikotarpiu, jis buvo vienintelis lietuviškas knygynas visoje Lietuvoje.

Dešiniajame pastato sparne buvo privati, pastatui priklausanti gatvelė, skirta tik pėsčiųjų praejimui, jungianti *Aušros Vartų* ir *Karmelių* gatves. Abiejose gatvelėse pusėse buvo daugiau kaip 20 mažų patalpų, kuriose buvo įsikūrusios labai specialios ir retų prekių bei smulkiųjų amatų parduotuvės ir dirbtuvėlės: specialiuji moteriškų reikmenų, brangenybių, papuošalų, kosmetikos, brangenybių ir laikrodžių valymo ir taisymo, paausavimo ir daug panašių specialiujų prekybų. Vėliau buvusieji savininkai pasakojo, kad 1939 m. rugsėjo 19 dieną sovietų kariuomenei įvygiavus į Vilnių, toji gatvelė buvo patį pirmoji visame mieste, kurią sovietai per porą valandų su-

likvidavo.

Atidarymo iškilnių garsinimo skelbimų į laikraščius nutarėm nedėti, o pasitenkinti trumpais pasirengimų aprašymais, pranešimais žinių skyriuje ir klijuoti didelius plakatus ant skelbimams skirtų stulpų, esančių prie gatvės ir gatvių sankryžose.

Tik paskelbus bilietų pardavimo datą ir laiką, prie pastato susidarė ilga žmonių eilė. Poros valandų laikotarpiu visos sėdimos vietos į abu koncertus buvo išparduotos. Atsitiktinai užėjęs į kasą, patyriau, kad kasininkas jau yra pardavęs abiem koncertams daugiau negu 1,000 ir stovimų vietų, o eilėje dar stovėjo apie du šimtai žmonių. Sustabdęs tolimesnį bilietų pardavimą, nusukubėjau pas direktorių Joną Kardelį pasitarti, ką dabar daryti. Nutarėm bilietų pardavimą nutraukti ir kasą uždaryti. Bediskutuojant parduotų bilietų skai-

kom. Vartyti akis į dešinę ir į kairę. Atsigulus, iškelti kojas į viršų ir lyg važiuoti ore kaip dviračiu. Apžęrti kėdę ir joti. Tūpt ir keltis, tūpt ir keltis daug kartų. Atsiremus galva į sieną, kraipyti į viršų kūną, sukti pakeltą koją, pirma kairę, paskui dešinę, ratu... Uždėjus rankšluostį ant nugaros, traukyti į viršų, paskui žemyn, daug kartų...

Apsisuko Šilinienei galva. Tai šitoki tie memuarai? Kad ji kur plynis? Tikrai tam mano žmogui negerai. Dabar tik daktaras Domaitis gali padėti, — dejavo Alėsė.

— O daktaras! Sveikučiai, sveikučiai! — atsakubėjo iš garažo Šilinis. — Kaip gerai, kad atėjot. Jau baigiam nurašyti visas braškes. Bet gal dar manikiš pririnks kokį dubenėlį. — Na, žinai, Šilini, jau laikas tavo sveikatą patikrinti. Va, pažiūrėsim, koks kraujo spaudimas, pamatuosim temperatūrą...

— Tai prašom, eikite į miegamąjį. O aš bėgsiu į daržą, dar ir šviežių salotų, svogūnelių prirausiu...

Šilinis su daktaru užsidarė miegamajame. Po kurio laiko Alėsė grįžo iš daržo nešina kraitele uogų, salotų, ridikėlių ir svogūnų laišukų, kuriuos daktaras Domaitis pats labai mėgo ir ragino kitus juos valgyti.

Įžengusi į virtuvę Šilinienei nustėro. Iš miegamojo pasigirdo du stiprūs balsai: puš... puš... puš... arč... arč... drūūūp... puš... puš... arč... arč... drūūūp... puš... puš... arč... arč... drūūūp...

Na, jau negali būti, kad ir mūsų daktarui pasimaišė, — skėstelėjo rankomis Šiliniene ir nedrąsiai pasibeldė į kambario duris.

Julija Švabaitė

Šilinio memuarai

Šilinienei vėl naujas rūpestis. Jos žmogus pradėjo užsidaryti miegamajame. „Aš noriu pabūti vienas. Tik porai valandų!“ Vienas? Kas čia dabartės jam pasidarė? — kraipo galvą Alėsė. Šitiek metų kartu, — kartu lovoje, kartu prie stalo, kartu darže, kartu ir laikraščius skaito, ypač po to, kai tapo abu pensininkais.

Dabar nei iš šio, nei iš to — nori jis pabūti vienas!

Gal tai ir teisybė, kaip daktarai rašo, kad žmogus keičiasi kas septyneri metai! Niekada šitaip su juo nebūdavo. Vienas! Bet ko užsirašinėti? „O gal aš ką rašau? Gal memuarus, suprant?“ Memuarus? Žino Alėsė, kad tai atsiminimai, bet juos rašo tik dideli žmonės — menininkai, rašytojai, muzikai, daktarai, valstybių galvos... O čia dabar Šilinis... Apie ką jis gali rašyti? Na, jeigu jau rašo, tegu rašo, tik ko čia sleptis nuo savo tikros žmonos? — Tfu, — nusisipjauna ji ir eina sluostyti dulkių.

Kurį laiką nekreipė dėmesio į tuos užsirašinėjimus. Bet po kelių dienų parūpo, kas gi ten dedasi už tų užrašintų durų? Girdi ji neaiškius garsus, lyg radiją, lyg kokias šnėkas... Vieną dieną neiškętusi prigludo prie pat durų ir girdi:

— Puš... puš... arč... arč... drūūūp... puš...

puš... arč... drūūūp...

— Na kas gi čia dabartės? Išsikraustė iš galvos, ar ką? Nedrįsai ji pasibelsti ir paklaust. Supyks, užtraukoms kaip levas... O ji šito nekada nenorėtų. Jau pripratusi nusileisti savo valdovui...

— Puš... puš... arč... arč... drūūūp... puš... puš... arč... arč...

Paskutinį kartą, po to, kai Šilinis grįžo iš ligoninės, daktaras Domaitis pasakė, kad visada Alėsė jam paskambintų, jei koks neramumas ar bėda. Šį daktarą ne tik ji, bet ir kiti pažįstami labai gerbia. Neišdidus, draugiškas, visada besišypsa, ateina pas savo pacientus į namus, pasėdi kiemelyje, pasižneka apie ūkiškus reikalus. Pats prisiskina pomidorų, agurkų, rugštynių, braškių, pasirauna morkų. O šitų gėrybių ir Šilinių darže iki valiai. Dažnai jis neima pinigų už gydymą, o dar apdovanoja vaistais ir vitaminais. Gyvena lyg koks vienuolis, siunčia siuntinius visokiems vargšams į Lietuvą, šelpia ten ir ligonius... Šventas, tikrai šventas žmogus, kalba apie jį „Šventas, šventas“, — juokiasi Šilinis, „o griežtai draudžia nuo mažiausios tierkutės. Taigi patsai Jėzusas Kristus daugino vyną, tai kur čia teisybė? Jei daugino, tai reiškia,

nedraudė gerti. Vadinasi, žmogui reikia“. O Alėsė vis savo: „Ten, matyt, nebuvo tikras vynas, o vynuogių sultys, tik per tuos ilgus amžius kiti viską iškreipė...“

— Tiek tu ir išmanai, — numoja ranka jos žmogus.

Paskambintų Šilinienei dukteriai, pasiskųstų tėvui, bet toji netikės, pasijuokys. Geriau jau daktarui.

— Daktar, ar gali būti, na... kad toks durumas žmogui, sykiais užneina? Maniškis kalbasi pats su savimi... Ir...

— Kaip tai sykiais? Kasdien ar rečiau?

— Tai kasdien... Ir dažniausiai iš ryto...

— Hm... Na, o ką tu dar pastebėjai, ko niekada nebūdavo?

— Nagi jis pradėjo auginti nagus! Ypač vieną, dešinės rankos vidurinio piršto. Klausiu jį, tai kam tas ilgas nagas? O jis, girdi, jei kas užpuls, nespėsiu išsitraukti lenktinį peiliuką, tai griebsiu su nagais, o tuo ilguoju išdraskysiu akis užpuolikiui.

Alėsė girdi daktaro juoką. Jai pasidaro lyg gėda, lyg neramu.

— Na, ką dar pastebėjai?

— Taigi jis barškina ir barškina tais savo nagais į stalą... Jau man ir ant nervų pradeda grajinti...

— Tai čia nieko tokio. Daugelis mokslo žmonių taip daro. Tai nuramina nervus. Ir aš pats kartais... Nemanau, ponai Šiliniene, kad čia būtų labai rimtas reikalas.

Ne viską Šilinienei daktarui papasakojo. Nutylėjo, kad jos žmogus sakosi rašęs memuarus, kad per rakto skylutę mato, kaip

Žaizdų žaidimai Lietuvos skausmo kultūrose?

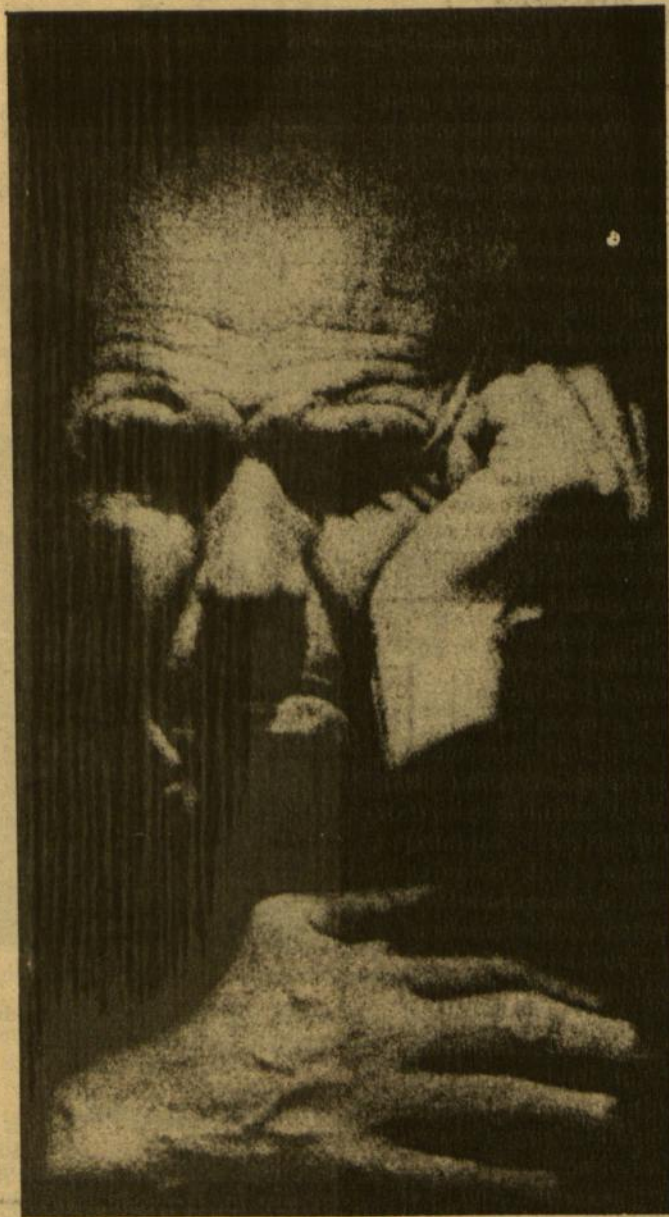
ARTŪRAS TEREŠKINAS

Taigi – skausmas, apie kurį sunku kalbėti abstrakčiai – jis mano, mūsų, jis čia, nepalaužiamas ir amžinas. Skausmas, kurio formas mes patys kuriame arba už mus (ir su mumis) kuria kultūros, kuriose būname. Mumyse įsigyvenęs skausmas ir jį lydįs liūdesys – istorinių, kultūrinių ir psichosocialinių konstrukcijų supančiotas. Tik dėl to Viktorijos amžiaus isteriškas skausmas taip sunkiai susisiečia su holokosto skausmu, pagoniškasis stoikų kentėjimas – su viduramžių krikščionių kančia. Tik dėl to nepereinami lieptai tarp antikinio ir dabarties, regimo ir neregimo, aštraus akimirkos ir chroniškai nuolatinio skausmo. Norint nusakyti tik keletą skausmo reikšmių, reiktų rašyti šimtus traktatų, leisti į begalę kultūrų ir žmonių bendruomenių – nuo harmoningų graikų iki beformių postmodernistų.

Bet kalbėti apie skausmą privalu. Privalu suprasti, ką skausmas mums reiškia. Nes prasmingas skausmas egzistuoja tik tiek, kiek jis suvokiamas. Pakeitus mūsų protą, tikriausiai pasikeistų ir skausmas. „Žmogus yra mokinyš, skausmas yra jo mokytojas“, yra rašęs 19-ojo amžiaus prancūzų poetas Alfred de Musset. Mokyti iš skausmo – vadinas, pripažinti, kad mes galime keisti ar veikti mūsų pačių ateitį.

Pats skausmas verčia mus galvoti. Būdamas ne vien kankinantis žmogus, bet ir galingų kultūrų „jėgų“ – religijos, socialinės klasės, lyties – padaras, jis yra kuriamas ir palaikomas mūsų fiziologinių ir emocinių būsenų, tokių kaip kaltė, baimė, pyktis, gedėjimas ir depresija. Ne per drąsų išsakyti, kad skausmas daro mus tuo, kuo esame ar kuo nuolat tampame.

Tad kuo esame, skausmo išnešioti lietuviai? Kuo esu, esi, yra? Ar nesame perdėto skausmo kultūra, o tikriausiai perdėtai išreikštos ir pareikštos kančios žmonės? Ar nesame šiek tiek panašūs į viduramžių asmenį, kuriam skausmas buvo ženklų ir priemonė vienyti su tuo, kas dieviška? Ar ne šventai tikime, kad mūsų kančia esti ir Dievo bausmė, ir nuolatinės atgailos ar atpirkimo aktas? Ar sykiu su šv. Augustinu nekenčiame už prigimtą nuodėmę?

Aleksandro Macijausko (Kaunas) nuotrauka „Mintys“, 1966
Iš Lietuvos fotografijos 23-iosios metinės parodos, kuri vyks Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, nuo spalio 28 iki lapkričio 6 dienos.

Taip, mažai tautai – didelis skausmas. Nukankintai ir kankinamai, išblaškytai po pasaulį, persisotinusiai kompleksu tautai, kuri išdidi savo kentėjimu. Kažin kas yra pasakęs, kad žmogaus vertė matuotina ne tik pagamintais produktais, suręstais pasilinksminimų žaidimais, poilsio ir džiaugsmo prekyba, bet ir tuo, kaip jis išgyvena savo skausmą, kaip savo kančią pakelia. Ar mes nematuotini tuo, kad išdidžiai kentėdami perėjome Kryžiaus ir Šiaurės karus, Sibirus ir tremtis, kad šaltuose archyvuose kosedami perrašinėjome lietuviškas istorijas, kad mirdami džiova leidome lietuviškus laikraščius, kad nemirksėdami nešėme ant kuprų užsidarymą savoje kančioje: sovietmečiu ir nepaleidome iš rankų nudrengto me-

to skausmo, kai tauta tautai jau neberūpi? Esame išdidūs savo skausmu. Nes tikime: kentėdamas gali pasidaryti kilnesnis. Iškilmingai kartojame: skausmas verčia mus mąstyti. Tik skausmas laiko mus gyvus. Tikrus, „autentiškus“. Pritariame Aristoteliui, šnibždėjusiam, kad „skausmas apverčia ir sugriaua asmens, kuris jį jaučia, prigimti“¹. Mes jau sugriauti, perkeisti, nesugrąžinami. Ar iš tikrųjų?

Skausmas dažniausiai išgyvenamas nežmoniškoje tyloje, todėl aprašyti jį ar kaip nors kitaip išreikšti reiškia jį iškreipti. Mūsų skausmą kartais iškreipia dejonė. Mrs. Dejonė, sykiu su saldzia-rūgščio masochizmo malonumais, įsisiurbusi į mus nei dėl: filologijos profesorėms padedame dejuoti dėl apgriautų dvarų ir sodybų, dėl išniekintų kaimelių, paremiamie poetus, verkiančius dėl žmonių, kurie nebeskaito poezijos (kam jiems skausmas?), nušuostome ašarėlę tam liūdnam „aš“, stenančiam, kad jam skausmo gal ir gana. Taip mūsų dejonės apvilia skausmo malonumus. Ir išdiduma, kurio nesi-ruošime laidoti.

Bet kalbant apie išdidumą ir kenčiančią tautą, verta prisiminti Marksą ir Lenina, pamoklavusius apie keletą tautų vienoje tautoje. Vien tik paprastu protu remiantis, akivaizdu – esame daug lietuvių tautų, kurias skausmas atskiria: atpažįstame vienas kitą pagal tai, kaip kenčiame, kaip savo skausmą suvokiame.

Vieniems iš mūsų, kurie mano esą „autentiškiausios“ tautos iš kelių tautų atplaisa, tiktų šv. Kotrynos Sienietės žodžiai apie palaimintuosius: „Kai jie kenčia, jie laimingi, kai nekenčia, jie būna didžiausiu skausmu“². Tai gi apie mus ir mūsų vizionierišką *dolorem*, kuris padeda peržengti šį pasaulį bei mūsų laikiną kūną ir susiliesti su Dievu. Mes nei šv. Sebastijonas iš Caravaggio ar Guido Reni paveikslų, Strėlės, įsmigusios į apnuogintus mūsų kūnus – lyg palaimingas būdas persikelti kitan pasaulin.

Bet mūsų mistiškas, transcenduojas skausmas turi ir kita gėidulio – veidą. Jis spinduliuo-

ja erotinio ir dvasinio troškulio strėlę. Skausmo erotika? Erotinis mistinės vizijos *douleur*? Mūsų apsinuoginimas ir mūsų sebastijoniškas kraujas kai kam, kaip kad japonų rašytojo Yoki Mishima autobiografinio romano *Kaukės išpažintys* (1949) jau nuoliui, gali sukelti orgazmą.

Pastariesiems skausmo nebūtų be garbaus Marquis de Sade. Arba mažų mažiausiai jų skausmas būtų kitoks. Šiai tautos daliai de Sade ryškiausiai atveria akimirką, kada skausmas įsiveržia į seksualinio malonumo ganyklas. Nors vargšelis de Sade neišrado visų jo paties vaizduojamų kankinimo priemonių (dar prieš jį buvo prirašyta tūkstančiai pornografinių romanų ir apysakų), o jo kūrinių herojai nesutvėrė senų, kaip Sodoma, seksualinių praktikų, garsiojo prancūzų libertino kūryba atskleidė naują požiūrį į skausmą ir seksualumą, kuris nusakomas kaip pornografiškai klinikinis žvilgsnis. Jį Michel Foucault yra pavadinęs „klinikos gimimu“. Tiems iš mūsų, kurie esame de Sade'o mokytiniai, *douleur* yra daugiau negu tiesos ženklas. Skausmą įžemintame ir sužemintame: jis – radikaliai naujos ir visiškai sekuliarinės tiesos skaitmuo: materialaus kūno ženklas. Skausmas – sykiu alkis ir maistas. Skausmas kelia malonumą, o malonumas – skausmą.

Dar kitai tautos dalelytei, tebegiedančiai *Weltschmerz* us ir klie-dinčiai apie meną, tebesivaidena kenčiančio menininko mitai (be skausmo nėra menininko). Bet kol kas sunkiai nuvokiame, kad ne skausmas kelia menininką, bet menininkas paverčia visa, net patį baisiausią skausmą, menu. Romantiškai siejami skausmą, grožį, malonumą ir mirtį, pasidarome šiek tiek panašūs į vienatvėje besikankinančias Byron'o, Wordsworth'o, Keats'o kūrinių figūras, kurios itin greitai virsta savęs parodija. Paradosu, kad šios rūšies skausmo vaizdinį itin sunku nugalėti; reikia drąsos ir pasiryžimo, kad atstumtum kentėjimo paradigma, kurios visuomenė (ypač lietuvių) iš menininko tikisi ir net ją skatina, tarsi skausmas ir savijudybė būtų vieninteliai autentiško meno ženklai. *Hėlas!*

Tačiau kad ir kokios tautos daliai ar kokioms tautom tautos, je bepriklaustume, tikriausiai sutiksime, kad skausmas lieka mūsų paslaptimi, nesvarbu, kiek

Danguolė' Sadūnaitė'

RUDENĖJANT

yra dar vis:
žiedai, paukščiai...
ir tarp šakų
— po audros —
lietaus lašų chorai...

žiemai mums pikta laišką
berašant...

*
tik paupio medžiai
girdėjo mūsų šnekas...
/ / / / /

atleisk,
ką turėjau Tau pasakyti,
negalėjau pasakyti žodžiais...
turėjau pasakyti
savo gyvenimu...

PROVINCE TOWN (LANKA)

Naktis jau praėjo...
ir diena
iplaukia į šią jūrą.
ilanką,
balta,
švytinti,
kaip erdvus,
naujai išdažytas
atostogautojų laivas...

NAKTIS

ateina taku,
kur dar vis saulėgražos
geltonuoja...

su savo vidugirio kvapais,
svetima kalba...

apie jį mąstyti. „Mirtingieji“ – rašė filosofas Martin Heidegger 1950 metais, „kol kas dar nėra suvaldę savo pačių prigimties, Mirtis tampa mįslinga. Skausmo paslaptis lieka užskleista“³. Skausmo paslaptis prisiskaukia mirties ir liūdesio mįsles. Kad ir kokią skirtingą kančias bekenčėtume, tikriausiai sutiksime, kad dvasinis ir fizinis skausmai yra neatskiriami (net lietuvių kalbos žodžiai *skausmas*, *kančia*, panašiai kaip ir lotynų *dolor* ar prancūzų *douleur*, rodos, šitų skausmų neatskiria). Akivaizdu, kad protas ir kūnas priklauso vienas nuo kito; tad verks-

mas, kai tau kas nors skauda, nėra tik anatomijos ir fiziologijos lemiamas. William Blake žodžiais tarė, „Ašara yra intelektualinis dalykas“⁴. Tikriausiai sutiksime ir su Blaise Pascal'iu, kuris manė, kad skausmas yra tai, ką žmogus apglėbia visa savo minties sistema, suteikiant kančią prasmę. Įsiziūredami į dabarties skausmą, pastebėsime, kad ne vien tik paslaptis jį valdo. Modernus skausmas begėdiškai dengiasi apgaulinga teisybės ir užuojautos retorika: šiuolaikinė valstybė atrodo pavaldi savotiškai technologijai, perkeičiančiai žmogišką skausmą į politinę galią. Graudu, bet skausmas yra ir universalus jėgos įrankis. Jėga vartoja skausmą arba grasina jį vartosianti, siekdama savo tikslų (čia tinka kapuotna nulydėti, bet amžinai gyvo rusiško komunizmo pavyzdys). Meistriškose kankinimų institucijose akivaizdžiai įsibrėžęs ryšys tarp jėgos ir skausmo. Prisiminkime: viduramžiai legalizuoja kankinimus, jais išgaunamos išpažintys ir paslaptys.

Bet ne tik viduramžiais skausmas vartojamas tam, kad pasiektum „tiesą“. Ir šiuolaikiniame pasaulyje kankinama, norint nutildyti skirtingai mąstantį, verstį jį atsisakyti savo tiesos. Kankintojai visada žinojo, kad skausmas mus išnaudoja; pasiduodami jam, išduodame save ir kitus. Kankintojai, be abejo, žinojo, kad esame vienišiausi, kai skausmas mus užkariauja. Esame vienišiausi, kai savo skausme užmirštame apie kitų skausmą. Apie *Kito* – moters, bepročio, vaiko, aukos skausmą. Užmirštame, kad pats skausmas, kuris bando mus okupuoti, tampa tuo *Kito*. Toks yra skausmo „niekumas“ (nothingness) arba „betkasumas“ (anythingness): jis gali būti bet kuo, dengtis bet kokia veido kauke. Ir ne kas kitas, tik skausmas sieja mus su tais, už kuriuos esame atsakingi, kuriuos užjačiame.

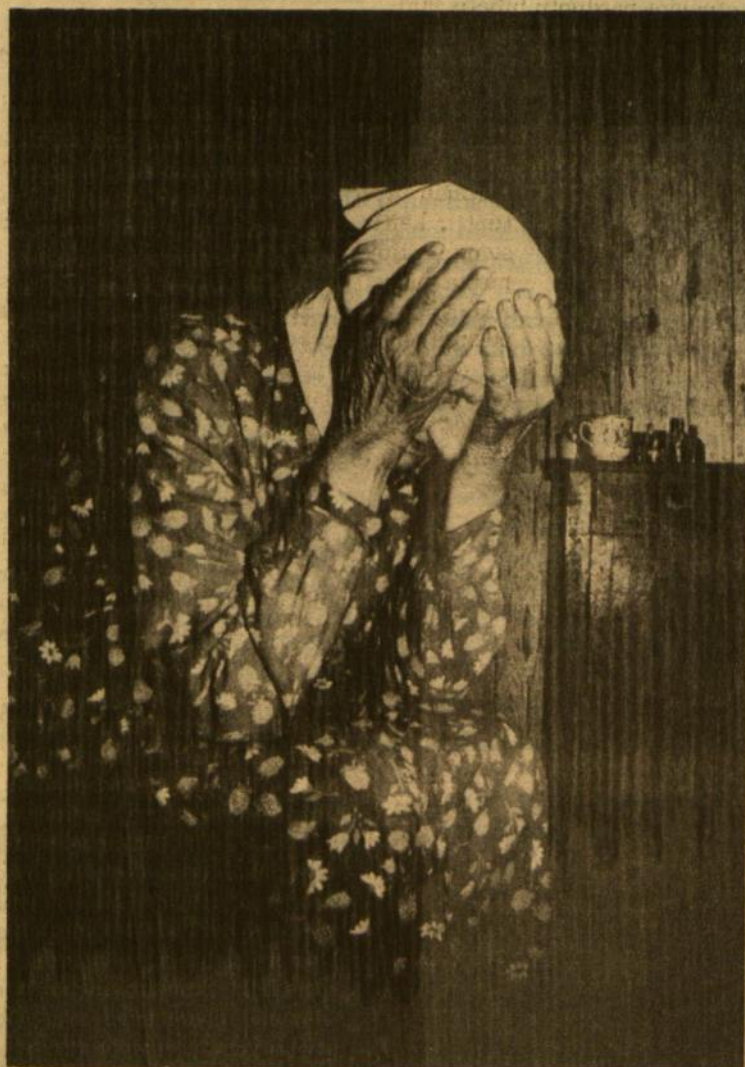
Postmodernistinis skausmas – daugialbis. Nesuvokiama žiaurus AIDS – šios 20-ojo amžiaus epidemijos – balsas atneša naujų kančios ir skausmo reikšmių šiandieniniam pasaulin. Panašiai kaip viduramžiai, šiurpę nuo rauptų ir marų, kaip renesansas, demonizavęs beprotystę, kaip 18-asis amžius, pasaulietinę, hedonistinę dvasią sudėjęs į podagrą (*gout*), kaip romantizmas, kūręs sukilintose tuberkuliozės mitologija, regime AIDS ir vėžį kaip paslapties, mūsų baimės ir liguisto žavesio įsikūnijimą. Jie yra daugiau nei ligos.

Dabarties pasaulis guodžia mus tuo, kad skausmas neva paklūstų žmogaus anatomijos ir fiziologijos dėsnams, kurie valdą mūsų kūną. Mūsų kultūros (kultūrų), gal labiau nei paties mūsų skausmo, esame vejami gydytojo kabineta, paperkami tablečių, pasiduodame dar vienai skausmo alternatyvai – užmiršti. Skausmą mėginame paneigti narkotikais, alkoholiu, pornografija, begaliniu jaunystės ir malonumo garbinimu. Tačiau jokios piliulės nenugali skausmo, kurį daugina karai, ligos, skurdas, sužeidimai, užmarštis.

Prisimenant mistikų ir de Sade'o patirtį, įmanu paregėti, kad mūsų *dolor* nuolat laviruoja tarp visiškos prasmės ir visiškos beprasmybės. Beprasmyš skausmas, anot Emmanuel'io Levino, panašus į nuodą (žr. Levino esė *Nenaudingas kentėjimas* [Useless Suffering, 1982]). Skausmas, kurį galima paversti pinigais, paroduoti, yra viena iš nuodingai komiško skausmo rūšių (pvz.: trys milijonai dolerių už nusidegintą McDonald's kava burną!).

Baigiant šį skausmingą rašinį, vertėtų klausti savęs, ar įžvelgiame skirtumą tarp mums primetamo skausmo ir skausmo, kurio sąmoningai siekiame (dailioji Van Gogh'o ausis)? Ar suvokiame, kad mūsų skausmas esti mūsų pačių modernios istorijos

(Nukelta į 4 psl.)

Snieguolės Michelkevičiūtės (Kaunas) nuotrauka „Skausmas II“, 1990

Iš Lietuvos fotografijos 23-iosios metinės parodos, kuri vyks Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, nuo spalio 28 iki lapkričio 6 dienos.

Snieguolės Michelkevičiūtės (Kaunas) nuotrauka „Paskutinės ašaros“, 1989.

Iš Lietuvos fotografijos 23-iosios metinės parodos, kuri vyks Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, nuo spalio 28 iki lapkričio 6 dienos.

Akimirkos su monsinjoru Kazimieru Vasiliausku

EDVARDAS ŠULAITIS

• **Antanas Drilinga. MONSINJORAS.** Akimirkos su monsinjoru Kazimieru Vasiliausku. Marijampolė: Vilkaviškio vyskupijos leidykla „Ardor“, 1994. Spausdino „Vilties“ spaustuvė Vilniuje. Tiražas — 7,000. Kaina — sutartinė. 160 puslapių.

„Tai ne monografija ir ne studija — tai beletrizuotas pasakojimas apie ŽMOGŲ, kuris perėjo XX amžiaus pragara ir atėjo į mūsų dienas kaip šviesi, tauri, turtinga asmenybė, skelbianti santarvę, dorą, meilę. Dvasininkas ir žmogus — dvi susilydžiusios jo būties pusės. Apie tai ir kalbama šioje knygoje“.

Tokius žodžius randame ne taip didelės (160 psl.) knygos viršelyje, kuriame taip pat yra ir prelato Kazimiero Vasiliausko nuotrauka, vaizduojanti jį beglaudžiantį vaiką.

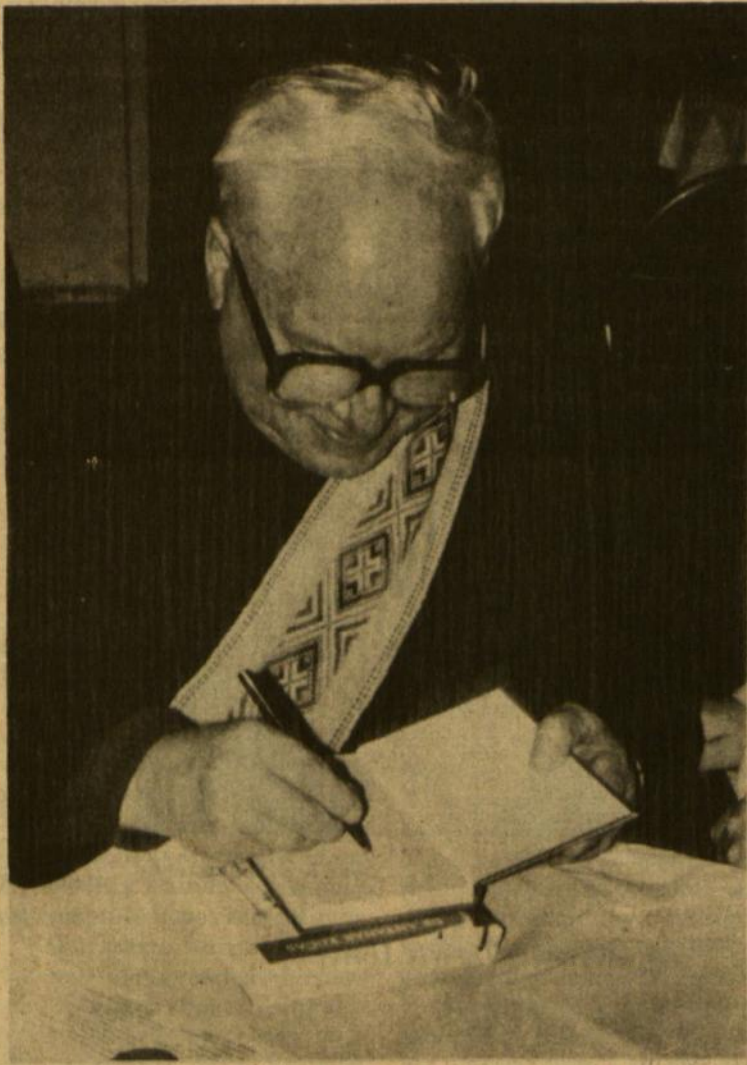
O ši knyga, kurios autorius yra rašytojas Antanas Drilinga, yra bandymas papasakoti apie žinomo žmogaus gyvenimą ir jo dvasines nuostatas, apie žmogaus likimą šio amžiaus sudėtingose istorijos kryžkelėse.

Kaip kalbantis su prelatu Kazimieru Vasiliausku paaiškėjo, jis nenorėjo, kad ši knyga būtų leidžiama jam gyvam esant, nes jis kuklus, vengiantis reklamuotiis žmogus. Tik po delių įtikinėjimų jis sutiko su tokiu pasiūlymu, kuomet buvo perkalbėtas, jog knygoje iškelti faktai visokeriopai pasitarnaus skaitytojo dvasingumui sustiprinti.

Iš tiesų, perskačius šią knygą, yra daug apie ką susimąstyti. Čia tiek daug visko yra pridėta: ir tiesioginių prelato Vasiliausko pasakojimų ir knygos autoriaus Antano Drilingos pateikto prelato minčių perpasakojimo. Įdėta ir prelato Vasiliausko pamokslų, dokumentų, kitų žmonių rašytų laišku jam, nuotraukų, net eilėraščių.

Kad knyga yra tokia „pilna“, nuopelnas priklauso rašytojui Antanui Drilingai, kuris irgi knygoje dalyvauja ne kaip stebėtojas, bet ją praturtina savomis mintimis, o svarbiausia — mokėjimu visą medžiagą pateikti, kad ji būtų trumpa, aktuali ir įdomi. Knygą skaitant, net nežinau, ką į ją daugiau būtų galima įdėti ir ką atimti. Savo užsimojimą rašytojas Drilinga atliko meistriškai.

Skaitytoją jau suintriguoja pirmieji knygos puslapiai, kuriuose prelato kalba apie pateiktą ir kalėjimo kamara, kurioje sėdėjo kriminaliniai nusikaltėliai. Jis čia prabyla apie ten patirtą pirmąjį vaizdą. Prelatas pamatęs, kad visuose kameroje esančiuose naruose guli po du žmones, bet tik vienoje vietovėje jis išvydo tik vieną kalinį sėdintį. Tad jis prie

Prelatas Kazimieras Vasiliauskas įrašo jo gyvenimui apibūdinti skirtą Antano Drilingos knygą Boston'e per surengtą pagerbimą rugsėjo 25 dieną.

Kazio Daugėlos nuotrauka

jo nuėjo ir pasveikino: „Priviet, zemliaki!“ (lietuviškai „labas, žemietil“).

Jis iš padilbų pažvelgė į mane tokiomis akimis, lyg būtų nustebęs: kokio čia utėlė atropoj! O akys buvo žiaurios, keista, bet akys visada išduoda žmogų — koks jis: geras, blogas, nuosirdus, suktas. To zemliako akys buvo žiaurios — kitaip jų nepavadinsi, jos žvelgė iš gilių akiduobių, iš po sutrauktų antakių ne tyrinėdamos, o iš karto tave pasmerkdamos (tie, kas kilę iš kaimo, gal prisimena pasiutusių buliaus pervertomis grandine šnervėmis pakraujavusias akis).

Tai gi jis tik žvilgtelėjo į mane ir nieko, aišku, nepasakė.

— Ar priimsi ant narų? — paklausiau.

Ir tik tada suvokiau, jog kameroje tapo tylu, taip tylu, kad nė brakt.

Jis luktelėjo ir pasistūmėjo ant narų toliau, padarydamas man vietos, ir aš supratau, kad galiu pasidėti savo maišelį ir lipiti prie jo ant neobliuotų lentų, ir tada kameroje vėl pakilo šurmulys, ir tik vėliau sužinojau, kad užkalbinau galvažudį, kurio niekas užkalbinti nedrįso, kad priėjau prie žmogaus, kurio bijojo kaip maro, nes jis galėjo papjauti bet ką, kas jam nepatiktų, ir savo ranka jau buvo į dausas nuskraidinęs ne vieno tokio zemliako kaip aš siela, bet manęs

tys, buhalteris, elektrikas, krovikas. Darbovietės — Kalesninkai (Šalčininkų rajonas), Švenčionys, Vilnius, Rimšė, Inta, Uchta, Vorkuta, Daugpilis, Varėna, Vilnius.

Pabaigai dar reikia pasakyti, kad prelatus Kazimieras Vasiliauskas pirmą kartą savo gyvenime lankosi Amerikoje. Į Boston'ą jis atskrido rugsėjo 21 dieną, kur rugsėjo 25 dieną įvyko jo pagerbimas. Po to jis vizitavo kitų lietuvių teltinių tautiečių, o nuo spalio 21 iki 31 dienos viešės Čikagoje. Nekalto Prasidėjimo parapijos bažnyčioje, Brighton Park'e, kur darbuojasi jo vaikystės draugas kun. Fabijonas Kireilis, spalio 23 dieną aukos šv. Mišias (parapija taip pat ruošia jam pagerbimą), o spalio 30 dieną aukos šv. Mišias Palaimintojo Jurgio Matulaičio misijos koplyčioje, Lemont, Illinois.

KREIPIMASIS Į PASAULIO DŽUKUS

Alytuje įsikūręs pirmojo Džukijos kultūros kongreso organizacinis komitetas priėmė kreipimąsi į viso pasaulio džukus. Kreipimesi sakoma, jog prieš dvejus metus įsikūrusios Džukų kultūros draugijos, organizuojančios įvairius etninius renginius šiame regione, pagrindinis tikslas — kitamet, birželio viduryje, kuomet Alytus švęs miesto dieną, surengti džukų kultūros kongresą.

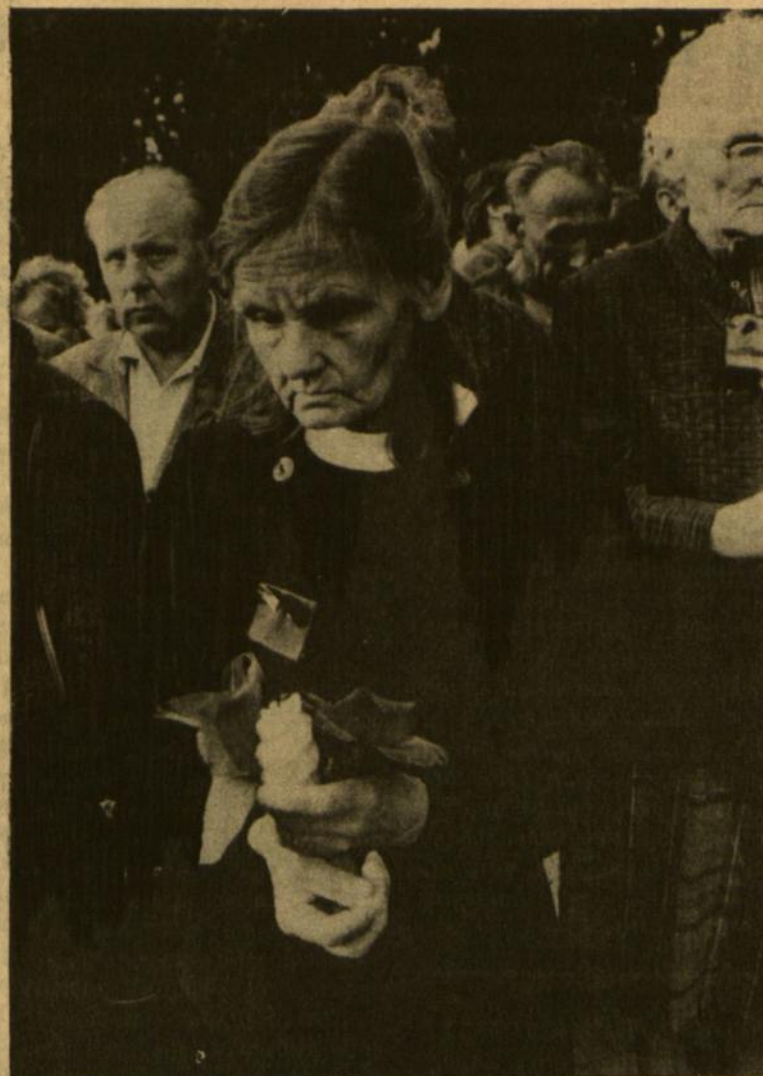
Tai būtų pirmas toks renginys Džukijos istorijoje, į kurį numatoma pakviesti viso pasaulio džukus. Jo metu planuojama surengti Džukijos amatų ir ūkio gaminių mugę, meninės kūrybos parodas. Svarbiausiu kongreso akcentu taptų Džukijos dainų šventė, kuri Alytuje vyktų jau antrą kartą. Pirmoji buvo surengta daugiau kaip prieš penkiasdešimt metų. Džukijos kultūros kongreso organizacinis komitetas kreipiasi į savo kraštiečius, tikėdamasis iš jų ir finansinės paramos, ir didesnio aktyvumo.

...tegul skamba tokios dainos po šalis plačiausias...

— būtų galima pasakyti, parafrazuojant žinomos dainos žodžius, pasiklausius Lietuvos muzikos akademijos kamerinio choro koncerto, įvykusio šių metų spalio 11 dieną UCLA Schoenberg auditorijoje, Los Angeles, Kalifornijoje.

Po koncerto, priesalyje (foje) Vytautas Čekanauskas, Lietuvos konsulas Los Angeles, kuris pasveikino ir klausovams pristatė chorą iš Lietuvos, žinodamas mano skeptišką požiūrį į ne kuriuos mūsų renginius, manęs paklausė: „Na, tai kaip?“ „Šiandien ir man negėda prisipažinti esant lietuviu...“ atsakiau. Iš koncerto grįžau maloniai nustebintas, tiesiog apstulbęs. Iš tiesų, tai buvo ne kasdienis, nepaprastas išgyvenimas, tas koncertas.

Choras — 16 grakščių ir labai skoningai apsirengusių lietuvių — 11 elegantiškų berniukų — skambėjo kaip labai gerai suderintas instrumentas, gero maestro-virtuozo, dirigento profesoriaus Tado Šumsko valdomas. Choro dirigentas ir vadovas, gerai kvalifikuotas muzikas, turįs ir muzikinį išsilavinimą, ir patirtį, ir interpretacijos skonį. Tai buvo labai ryškų iš koncerto programos parinkimo ir jos atlikimo. Iš muzikinės interpretacijos. Savaimė aišku reikia labai pagirti choristus ir jų dainavimo aukštą lygį, balsų muduliaciją ir muzikinį subtilumą.

Marijono Baranausko (Vilnius) nuotrauka „Sibiro tremtiniai I“.

Iš Lietuvos fotografijos 23-iosios metinės parodos, kuri vyks Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, nuo spalio 28 iki lapkričio 6 dienos.

23-ioji Lietuvos fotografijos paroda

23-ioji kasmetinė Lietuvos fotografijos paroda atidaroma ateinantį penktadienį, spalio 28 dieną, 7:30 v.v. Čiurlionio galerijoje, Čikagoje. Jaunųjų fotomenininkų darbai eksponuojami Lietuvos dailės muziejuje, Lemont'e, nuo spalio 22 d. (atidarymas: 7:30 v.v.) iki lapkričio 27 d. Vyresniųjų grupinėje parodoje Čiurlionio galerijoje dalyvauja 42 fotomenininkai iš Lietuvos, JAV ir Kanados su 189 nuotraukomis. Jaunųjų — 52 pradedantys fotografininkai, visi iš Kauno, priklausantys moksleivių fotografijos klubui, prijungtam prie Lietuvos fotomenininkų sąjungos, ir klubui „Raketa“. Jų ekspozicijoje — 102 nuotraukos. Parodos tema: „Skausmas ir liūdesys“. Lietuvoje gyvenantys fotografai interpretuoja šią temą ne vien

žmonių portretais su skausmingomis ir liūdnomis veido išraiškomis, laidotuvių ir nelaimių nuotraukomis, bet ir visą kraštą supurčiusiais vaizdais: partizanų palaikymo perlaidojimais, Sibiro tremtinių sugrąžinimo karstuose procesijomis, Romo Kalantos susidėginimo minėjimais ir t.t. Parodas rengia Budrio Lietuvos foto archyvas, talkinamas Čiurlionio galerijos Čikagoje ir Lietuvos dailės muziejaus Lemont'e. Lietuvos vaizdų nuotraukas parūpino Lietuvos fotomenininkų sąjunga Vilniuje, vadovaujama Stasio Žvirgždo ir Vitalijaus Butyrino, tos pačios Sąjungos Kauno skyriaus vadovai Aleksandras Macijauskas ir Romas Juškelis ir jaunųjų fotomenininkų klubo „Raketa“ vadovas Alvydas Vaitkevičius.

vių kompozitorių. Girdėjome Čiurlionio, Vytauto Miškinio, Vytauto V. Varkausko, Jono Tamulionio ir Broniaus Kutavičiaus kūrinius, kurie, reikia pripažinti, gražiai tinka tarp žinomųjų kitų kraštų kompozitorių kūrinių.

Rašydamas apie šį pasaulinio mato chorą jaučiuosi kaip vienas muzikas-mėgėjas, kuris, paprašytas paskambinti labai aukštos kokybės pianinu, kukliai atsisakė: „Aš nenoriu įžeisti šio kilnaus instrumento“. Tai gi ir aš susilaikau nuo koncerto kritikos, (nesu muzikologas), nes nenoriu įžeisti choro, to gražiai suderinto ir aukštos kokybės instrumento.

Schoenberg auditorijoje telpa per 500 klausovų. Ji buvo beveik pilna. Toks koncertas buvo mums, lietuviams, didelė dovana iš tėvynės ir kartu maloni staigmena, kurią mums davė UCLA Muzikos ir meno departamentas.

Tegul skamba jūsų dainos po šalis plačiausias, garsindamos Lietuvą geriausia to žodžio prasme.

Vytautas Plukas

Lietuvių PEN centro pranešimai

Tarptautinis PEN klubas paskelbė trumpos novelės (iki 1,500) žodžių anglų kalba konkursą. Jame dalyvauti gali tiksliai autoriai, kurių gimtoji kalba nėra anglų. Skiriamos trys premijos: 3,000 dolerių, 2,000 dolerių ir 500 dolerių. Novelės jury komisijai persiunčia tautiniai PEN centrai

Žaizdų žaidimai...

(Atkelta iš 3 psl.)

vaistus? Ar suprantame, kad tik savitai mąstydami apie skausmą, įsiklausydami į kitų skausmo patirtį, galime skausmą palengvinti?

Ir liūdna, kad skauda. Ir skauda, kad liūdna. Kad neišsipildo Apreiškimo pranašystė: „Ir skausmo jau nebebus“ (21, 4). Kad nėra beskausmės žemės ir kad šita žemė — tai skausmas.

NUORODOS

1 Šiame straipsnyje naudotasi David B. Morris knyga *The Culture of Pain* (Berkeley: University of California Press, 1991).

2 Aristotelis, „Nicomachean Ethics“, *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, 2 vols. (Princeton: Princeton University Press, 1984), 2: 1767.

3 *The Dialogue*, trans. Suzanne Noffke (New York: Paulist Press, 1980), 155.

4 Martin Heidegger, „What Are Poets for?“ (1950), *Poetry, Language, Thought*, trans. Albert Hofstadter (New York: Harper and Row, 1971), 96.

5 William Blake, „The Grey Monk“, *The Poetry and Prose of William Blake*, ed. David V. Erdman (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1965), 481.

(Iš 23-iosios Lietuvos fotografijos parodos, vyksiančios š.m. spalio 28 - lapkričio 6 dienomis Čikagoje, katalogo)

Valstybinės Filharmonijos įkūrimas

(Atkelta iš 2 psl.)

Kiek toliau, kitoje vestibiulo pusėje, stovėjo *Genrikas Zimanas*, tuo laiku buvęs Vilniaus miesto ir apygardos komunistų partijos sekretorium ir *Tiesos* redaktorium, prie kurio stovinėjo keletas nematytų asmenų. Visi jie stebėjo ir, matyt, vertino naujosios įstaigos vadovų administracinius sugebėjimus savarankiškai tvarkyti reikalus. Vėliau paaiškėjo, kad Zimano grupės stebėtojų tarpe buvo keli asmenys, specialiai atvykę iš Maskvos.

Spaudimui praėjus, už kelių dienų susirinkome posėdžiui, norėdami savikritiškai įvertinti visų bendras pastangas, siekiant atlikti paskirtą uždavinį, atvirai išskirti visus koncerto metu patirtus administracinius, organizacinius ir kitus nepriteklus, padarytus klaidas ar neapsižiūrėjimus. Taip pat tikėjomės sulaukti pamokančių pastabų iš švietimo komisariato ar iš komunistų partijos sekretoriato. Visi labai maloniai nustebome, patyrę, kad jų nebuvo.

Visas administracinius ir pataraujantis personalas, dalyvavęs atidaromųjų koncertų renginiuose, susidėjo iš asmenų, neturėjusių toje srityje jokio ankstesnio patyrimo. Todėl kiekvienas saviaip suprato po posėdžio ir būsimųjų diskusijų reikalingumą. Posėdyje, savikritiškai ir iš pagrindų apsvaistę visų koncertų eigą, priėjome išvados, kad mums paskirtą uždavinį atlikome gerai, o tolimesniuose renginiuose stengsimės trūkumų išvengti.

(Pirmasis iš penkių straipsnių ciklo)

ar jų skyrė. Mašinėle ar kompiuteriu parašytus tekstus iki gruodžio 1 dienos siųsti: Alina Staknienė, 161-16 84th Avenue, Queens, New York, USA.

Šių metų lapkričio 6-16 dienomis Prahoje, Čekijoje, įvyks 61-asis Tarptautinio PEN klubo suvažiavimas. Informuoti telefonu: Algirdas Landsbergis, 516-378-7025.

Prelatą Kazimierą Vasiliauską pasitinka Boston'o lietuviai.

Kazio Daugėlos nuotrauka